

ПЕДАГОГІЧНА ТА ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ

Давидова О.В.

стажист-дослідник;

Науковий керівник: Лушин П.В.

доктор психологічних наук, професор,

Університет менеджменту освіти

Національної академії педагогічних наук України

ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ПЕДАГОГІЧНИХ СТЕРЕОТИПІВ З ПАРАМЕТРАМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

На думку багатьох дослідників стереотипи виконують функцію оперативної побудови образу та інтерпретації складного соціального об'єкту навіть людині, яка не має багажу соціального досвіду, дозволяють підвищити її адаптивність в звичайних ситуаціях. Наукове розуміння стереотипів у вимірі позитивно/негативної носить досить протирічний характер. Досі немає однозначної думки відносно негативної чи позитивної їх змістовної загрузки, проте, відзначається й конструктивна роль стереотипів та механізмів стереотипізації.

У педагогічній психології розглядають стереотипи та механізми стереотипізації з одного боку як ті, що забезпечують початкову орієнтацію в спілкуванні з учнями, служать засобом накопичення індивідуального педагогічного досвіду, професійної майстерності, та з іншого – в контексті негативної їх змістовної нагрузки, що обмежує педагогічний кругозір. Вчені, здебільшого, сходяться на ірраціональних проявах стереотипів у системі «вчитель-учень». Вважається, що форми проявів педагогічних стереотипів, які детерміновані освітнім середовищем та включають шаблонні підходи до дітей на базі застарілої методології, не завжди припускають інші альтернативи, обмежують розвиток.

На наш погляд, в умовах сьогодення, навчальна взаємодія в освітньому середовищі наповнює цю діяльність різноманітними протиріччями, які сприяють трансформації різного роду педагогічних стереотипів.

Названа проблема набуває теоретичної та практичної значущості, особливо в «перехідних» умовах суспільних трансформацій, коли нова педагогічна реальність включає ситуації невизначеності, малоструктурованості.

Мета дослідження – проаналізувати взаємозв'язки параметрів педагогічної компетентності вчителів з тенденціями до стереотипізації в форматі багатовимірної моделі, визначити вплив стереотипів на професійну педагогічну діяльність.

Емпіричне дослідження стереотипів у педагогічній діяльності вчителя було здійснено в період 2014-2016рр. В дослідженні взяли участь педагоги навчальних закладів № 1, № 7, № 10, № 12, № 16, № 17, № 19, № 22, № 25, № 28, № 30, № 31 міста Кременчука Полтавської області. Загальна кількість учасників дослідження склала 205 осіб.

В ході емпіричного дослідження нами було використано методику «Шкала «Ефективності педагогічного стилю» Н. Амінова, Н. Шеліхової. Мірою збалансованості методик «підкріплення» в процесі дидактичної комунікації (субшкали ЕП – НЕП ефективного/неефективного підкріплення) виступає емпірична міра асиметрії (шкала АС) [1], яка є вагомою при навчальній взаємодії. Середній об'єм вибірки ($30 \leq N \leq 205$) вчителів дозволив визначити нормативні показники розвитку для шкали (АС). Застосовуючи нормальний закон розподілу [2] для шкали (АС) нами встановлено різнорівневі групи та проаналізовано характеристики дидактичного комунікативного компоненту педагогів, орієнтованого на розвиток та орієнтованого на результат. У стилі педагогічної діяльності, орієнтованої на розвиток вирішальне значення мають інструментальні здібності, оскільки в їх структурі домінує спеціальний емоційний ресурс супротиву щодо синдрому «емоційного згорання» на рівні нервової системи, а успішну педагогічну діяльність, зорієнтовану на результат (характерніша для вчителів-предметників) забезпечують термінальні здібності. Такі здібності накладають відбиток на професійний стиль, виступають критерієм не тільки спеціалізації, але й педагогічної майстерності [1, с. 26-28].

На основі сформованих двох характеристик груп (за характером дидактичної підкріплення та за тенденціями до стереотипізації), які ми позначили: 4 (++++) – дуже високий рівень стереотипізації; 3 (+++-) – високий рівень стереотипізації; 2 (++) – помірний рівень стереотипізації; 1/0 (+---), (----) – низький рівень, нами було

виділено 12 портретів, що являють собою типологічні особливості взаємодії механізмів стереотипізації та педагогічного стилю, відображають динаміку педагогічної взаємодії та проливають світло на процесуально-динамічну суть досліджуваного нами явища.

Завдання відслідкувати комплексні зв'язку між параметрами педагогічної компетентності спонукали нас до побудови багатовимірної моделі дослідження. Відповідний аналіз ми здійснили через призму параметрів педагогічної компетентності за методикою «Психологічний портрет учителя» Г. Резапкіної, З. Резапкіної [4]. В якості інструменту для порівняльного аналізу використано – U-критерій Манна-Уїтні для незалежних вибірок [2].

Запропонована нами багатовимірною моделлю дослідження оптимально відзеркалює взаємозв'язки системи та її властивості утворення рівнів стереотипізованих соціальних уявлень [5], що, відповідно до нашої логіки, є механізмом трансформації стереотипів по синкретичному механізму «перехідних форм» [3] та, по суті, обумовлюється процесами соціальної та особистої самоорганізації, самоврядування, саморегуляції, самопомоги та саморозвитку.

Таким чином, проведений аналіз емпіричних даних спонукає нас до усвідомлення необхідності контекстуального розуміння ролі стереотипів у професійній педагогічній діяльності, спрямовує в русло перегляду та оцінки їх наявного трансформаційного ресурсу на шляху до змін. Важливим у цьому процесі є розвиток у педагогів механізмів соціально-психологічної толерантності, як здатності до постійної реконструкції підстав власної життєдіяльності [3].

Список використаних джерел:

1. Аминов Н. А. Диагностика педагогических способностей / Н. А. Аминов [под общ. ред. М. Р. Гинзбурга]. – М.: Институт практической психологии. – Воронеж: МОДЭК, 1997. – 80 с.
2. Годфруа Ж. Что такое психология: В 2-х т. Изд. 3-е, стереотипное. Т. 2: Пер. с франц. / Годфруа Ж. – М.: «Мир», 2004. – 376 с., ил.
3. Лушин П. В. Личностные изменения как процесс: теория и практика / П. В. Лушин. – Одесса: Аспект, 2005. – 334 с.
4. Резапкина Г. В., Резапкина З. В. Психологический портрет учителя: опыт самодиагностики / Г. В. Резапкина., З. В. Резапкина // Психология и школа. – 2009. – № 1.
5. Речкин Н. С. Стереотипы и процессы стереотипизации в социальных системах: на примере систем школьного образования: дис. ... д-ра филос. наук: 09.00.08 / Н. С. Речкин. – Ростов н/Д, 2006. – 334 с.